

Middelengebruik en criminaliteit: een overzicht

S.M.M. LAMMERS, S.E. SOE-AGNIE, H.A. DE HAAN, G.A.M. BAKKUM, E.R. POMP, H.J.M. NIJMAN

- ACHTERGROND** Het gebruik van psychoactieve middelen gaat regelmatig samen met allerlei vormen van criminaliteit, waaronder gewelddadig gedrag.
- DOEL** Een overzicht geven van de relaties tussen (problematisch) middelengebruik en criminaliteit, waaronder geweldscriminaliteit.
- METHODE** Een literatuuronderzoek werd uitgevoerd naar meta-analyses, reviews en empirische artikelen over de relaties tussen (problematisch) gebruik en verslaving van psychoactieve middelen enerzijds en criminaliteit, antisociaal en agressief gedrag alsmede recidive anderzijds.
- RESULTATEN** Zowel voor mannen als voor vrouwen bestaan er significante relaties tussen problematisch gebruik van middelen en crimineel gedrag. Het merendeel van de gebruikers is echter niet crimineel en de misdrijven betreffen vooral vermogensdelicten. De relatie met geweld is voor alcohol sterker dan voor andere middelen. Verder bestaan alleen voor cocaïne aanwijzingen voor psychofarmacologische effecten die gewelddadig gedrag stimuleren. Of problematische middelengebruikers crimineel en met name gewelddadig zijn, wordt bepaald door interacties tussen een aantal factoren: de mate waarin het gebruik problematisch is, individuele psychologische, sociale en neurobiologische kenmerken, situatieve factoren en verwachtingen omtrent het effect van middelen.
- CONCLUSIE** Middelenmisbruik, vooral de combinatie van alcohol en drugs, is een voorspellende factor voor (recidive van) criminaliteit.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 56(2014)1, 32-39

TREFWOORDEN alcohol, criminaliteit, drugs, geweld, recidive, verslaafde delinquenten

ARTIKEL

Het gebruik van psychoactieve middelen gaat regelmatig samen met allerlei vormen van criminaliteit, waaronder gewelddadig gedrag. Bij uitgaansgeweld en geweld tussen partners is er bijvoorbeeld veelal sprake van overmatige inname van alcohol en/of andere drugs. Sommige verslaafden plegen inbraken en maken zich schuldig aan andere vormen van criminaliteit. Verslaafde delinquenten gaan regelmatig opnieuw in de fout, enzovoort. Maar hoe liggen deze relaties precies? Deze vraag werd onderzocht in het kader van een project waarbij een risicotaxatielijst (*Risicotaxatie Verslaafde Justitiabelen*; RIVJ) is ontwikkeld voor de inschatting van de kans op recidive van verslaafde justitiabelen (Lammers e.a. 2012). In dit artikel gaan wij in op een

aantal bevindingen van dit onderzoek aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de prevalentie, aard en voorspellende waarde voor criminele recidive van middelenmisbruik bij delinquenten, en wat zijn specifiek risicofactoren voor verslaafde justitiabelen?
- Wat zijn psychologische kenmerken en achtergrondfactoren van delinquenten die middelen misbruiken?
- Welke verklaringen zijn er voor de relaties tussen middelenmisbruik en criminaliteit?

Definities

Onder 'criminaliteit' verstaan wij in dit artikel alle daden die strafbaar zijn. Onder 'delinquent' wordt verstaan iedereen, al dan niet veroordeeld, die minimaal één strafbaar feit heeft begaan. Met 'justitiabelen' en 'gedetineerden' bedoelen wij: delinquenten die in een justitiële of forensisch psychiatrische instelling verblijven. Justitiabelen kunnen soms ook klinisch of ambuland in behandeling zijn. De termen 'problemen met gebruik', problematisch gebruik' en 'misbruik' worden door elkaar gebruikt. Met 'middelen' worden alle psychoactieve middelen bedoeld, de term 'gebruik' verwijst naar alle vormen van gebruik, inclusief de problematische vorm. De term 'drugs' verwijst naar illegale drugs. Als de aangehaalde literatuur spreekt over 'verslaving' 'afhankelijkheid' 'of 'alcoholisme', dan nemen wij deze term over. Definities hiervan variëren tussen de verschillende publicaties.

METHODE

Voor het beantwoorden van de vraagstellingen voerden wij een literatuuronderzoek uit naar meta-analyses, reviews en empirische artikelen over de relaties tussen gebruik, misbruik en verslaving van psychoactieve middelen enerzijds en criminaliteit en antisociaal en agressief gedrag alsmede recidive anderzijds. Daarnaast werden Nederlandse publicaties op dit gebied geraadpleegd. Het onderzoek is gerapporteerd in een nota (Lammers e.a. 2012). Van de 400 referenties vermelden we in dit artikel alleen de belangrijkste.

RESULTATEN

Prevalentie, aard en voorspellende waarde voor criminele recidive

PREVALENTIES

Onderzoek naar de prevalentie van middelengebruik en criminaliteit richt zich doorgaans ofwel op de criminaliteit bij gebruikers van middelen, ofwel op de prevalentie van gebruik bij justitiabelen. Uit beide types onderzoeken komt een relatie tussen zowel alcohol als drugs en verschillende typen criminaliteit naar voren. De prevalentie van criminaliteit onder problematische gebruikers van psychoactieve middelen is hoog (Cuellar e.a. 2004; Darke e.a. 2010). Uit een in 2008 gepubliceerde meta-analyse (Bennett e.a. 2008) van 30 studies over de relatie tussen druggebruik en criminaliteit in de algemene bevolking bleek dat druggebruikers 3 tot 4 maal zo vaak delicten plegen als niet-druggebruikers. Het betrof echter voornamelijk vermogenscriminaliteit. In 1990 concludeerden Fagan e.a. dat druggebruikende delinquenten de neiging hebben om vaker en gevarieerdere vermogensdelicten te plegen dan

AUTEURS

SYLVIA LAMMERS, psycholoog, Radboud Universiteit Nijmegen en zelfstandig trainer, docent en onderzoeker.

SABRINA SOE-AGNIE, psycholoog, Tactus Verslavingszorg, Deventer.

HEIN DE HAAN, psychiater, Tactus Verslavingszorg, Deventer

GIJS BAKKUM, jurist, Expertisecentrum Forensische Psychiatrie, Utrecht.

ELISABETH POMP, neurobioloog en epidemioloog, Expertisecentrum Forensische Psychiatrie, Utrecht.

HENK NIJMAN, bijzonder hoogleraar Forensische Psychologie, Radboud Universiteit, Nijmegen; Tevens: hoofd-onderzoeker, Altrecht/Aventurijn, Den Dolder.

CORRESPONDENTIEADRES

Sylvia Lammers, Sperwerstraat 23, 6541 SB Nijmegen.
E-mail: info@lammersinfo.nl

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 6-6-2013.

niet-druggebruikende daders. Tbs-patiënten met een middelengebruikstoornis hebben meer criminele veroordelingen in hun voorgeschiedenis (Goethals e.a. 2008) dan tbs-patiënten zonder problemen met middelengebruik.

Ook veel individuen met specifiek alcoholproblemen maken zich schuldig aan criminaliteit, waaronder geweldsmisdrijven. Zo pleegt 50-60% van de mannen in behandeling voor alcoholproblemen geweld tegen de partner (Murphy & O'Farrell 1996). Volgens Murdoch e.a. (1990) is de prevalentie van gewelddadig gedrag onder personen die voldoen aan de criteria voor alcoholisme 12 maal zo groot als onder niet-alcoholisten. In Nederlandse detentiecentra heeft ongeveer 60% problemen met alcohol en/of drugs (Bulten & Nijman 2009; Oliemeulen e.a. 2007).

Polydruggebruik komt veel voor. Ongeveer de helft van de delinquenten met een middelengebruikstoornis is afhankelijk van twee of meer middelen (McClelland e.a. 2004), meestal alcohol en marihuana. In de Nederlandse forensische psychiatrie heeft 33% van de jongeren die een maatregel Plaatsing In Jeugdinstelling (PIJ) opgelegd kregen ernstige problemen met middelen (Brand e.a. 2009). Van de volwassen tbs-patiënten geldt dit voor 64% (Wartna & Nachtegaal 2011). Dezelfde cijfers komen in grote lijnen naar voren uit buitenlands onderzoek (Abracen e.a. 2000; Fazel e.a. 2006).

SOORTEN VAN CRIMINALITEIT IN RELATIE TOT HET GEBRUIK VAN PSYCHOACTIEVE MIDDELEN

De relatie tussen middelengebruik en criminaliteit betreft vooral verwervingscriminaliteit. Dit geldt met name voor de duurder drugsoorten, zoals heroïne en cocaïne, maar niet voor alcoholmisbruik (Bennett e.a. 2008; Wilkinson & Sweetsur 2011).

Geweld kan worden ingedeeld in algemeen, huiselijk en seksueel geweld. Wat betreft algemeen geweld laat veel onderzoek een matig sterke relatie zien tussen misbruik van alcohol en drugs enerzijds en geweld anderzijds. In de algemene bevolking is bijvoorbeeld middelenmisbruik de meest voorkomende diagnose onder individuen die gewelddadig zijn (Swanson e.a. 1990). Alcoholproblematiek toont de sterkste verbanden. Bij studies onder jeugdigen in het algemeen (Fergusson & Horwood 2000), de algemene bevolking (Wells & Graham 2003), gedetineerden (Felson & Staff 2010) en patiënten in behandeling voor alcoholproblemen (Chermack e.a. 2010) komt een matig sterke relatie tussen alcohol en gewelddadig gedrag naar voren. Giancola e.a. (2011) melden een middelgrote effect-size in meta-analyses (Cohens d) van 0,49 tot 0,61. Voorts tonen diverse studies op bevolkingsniveau een sterk verband tussen consumptie van alcohol per capita en het aantal geweldsdelicten, na correctie voor diverse socio-economische factoren (Bye 2007). Verschillende studies (o.m. Livingston 2011) laten voorts een verband zien tussen de mate van huiselijk geweld en de concentratie van plaatsen waar alcohol verkocht wordt, zoals slijterijen en cafés.

Wat betreft de relatie tussen drugs en geweld rapporteerden Darke e.a. (2010) dat 82% van de metamfetamine- en heroïnegebruikers in hun studie een geschiedenis van geweldscriminaliteit had. Bij druggebruikers gaat het echter meestal om lichtere vormen van geweld. Niettemin was volgens Tardiff e.a. (2002) 29% van de moorden in de stad New York tussen 1991 en 1994 drugsgerelateerd.

Middelengebruik speelt ook bij seksueel geweld een rol van betekenis. Volgens Kraanen en Emmelkamp (2011) heeft de helft van de seksueel delinquenten problemen met middelengebruik: een kwart tot de helft met alcohol en een vijfde tot een kwart met drugs.

MIDDELENMISBRUIK EN CRIMINELE RECIDIVE

Nederlandse cijfers over de voorspellende waarde van verslaving voor recidive van ex-tbs-patiënten zijn niet eenduidig. Een geschiedenis van verslaving is voor mannelijke ex-tbs-patiënten niet voorspellend voor terugval in delictgedrag (Hildebrand e.a. 2005), maar voor vrouwelijke ex-tbs-patiënten wel (Schaap e.a. 2009). Echter, Hildebrand e.a. (2007) concludeerden uit een studie onder 328 ex-tbs-patiënten dat middelengebruik *tijdens de behandeling* een risicofactor was voor onttrekkingen uit de behande-

ling, en voor algemene en geweldsrecidive tijdens onttrekking.

Naar specifieke factoren die recidive voorspellen bij patiënten of delinquenten die problemen hebben met het gebruik van middelen is weinig onderzoek voorhanden. Wel is duidelijk dat behandeling van verslavingsproblematiek recidive vermindert (Lobmann & Verthein 2009). Scott e.a. (2003) constateerden in een onderzoek bij 941 voor drugmisbruik behandelde patiënten dat (naast voortgezet druggebruik) ook huidige psychosociale problemen – problemen met huisvesting, in het gezin, medische en psychologische problemen – terugval in criminaliteit voorspelden.

In internationaal onderzoek blijken drug- en alcoholmisbruik in de voorgeschiedenis significante voorspellers van criminele recidive. Dowden en Brown (2002) verrichtten een meta-analyse van 45 studies op dit gebied. De effect-size voor middelenmisbruik en *algemene* recidive (zonder geweldscomponent) was 0,10, voor alcohol 0,12, voor drugs 0,19, en voor de combinatie van alcohol- en drugproblemen 0,22. Voor *gewelddadige* recidive waren de effect-sizes 0,10 voor middelengebruik in het algemeen, 0,10 voor alcohol, 0,14 voor drugs en 0,12 voor de combinatie van alcohol en drugs. De voorspelling van *algemene* recidive door middelenmisbruik is dus sterker dan die van *geweldsrecidive*. De effect-sizes voor algemene recidive voor drugs en de combinatie van alcohol en drugs zijn ongeveer even hoog als die van de hoogst scorende items in risicotaxatie-instrumenten, bijvoorbeeld justitiële voorgeschiedenis, maar de voorspelling van geweldsrecidive blijft hier duidelijk bij achter.

Psychologische en achtergrondfactoren

De relatie tussen middelenmisbruik en criminaliteit wordt gemodereerd door verschillende factoren. Psychologische kenmerken die gezien worden in de groep criminele problematische gebruikers zijn een gedragsstoornis in de kindertijd (Cohen e.a. 2007), een cluster B-persoonlijkheidsstoornis en persoonlijkheidstrekken zoals impulsiviteit, sensatiezoeken en vijandigheid (Clark e.a. 2004). De ernst van de problemen met middelengebruik is van belang. Personen die al op jonge leeftijd met drugs en alcohol begonnen, gebruiken meer drugs en plegen meer criminaliteit op latere leeftijd. Omgekeerd is ook de ernst van de criminele carrière gerelateerd aan de ernst van het middelenmisbruik (Anderson e.a. 2010; Oliemeulen e.a. 2007).

Hoewel vrouwen minder delicten plegen dan mannen (Wong e.a. 2012), zijn er weinig sekseverschillen in de relaties tussen middelenmisbruik en criminaliteit. Zo zijn vrouwen evengoed gewelddadig onder invloed van alcohol en lijkt de relatie tussen ernst van het middelenmis-

bruik en algemene criminaliteit en recidive voor vrouwen zelfs sterker te zijn dan voor mannen (Bennett e.a. 2008; Dowden & Brown 2002). Zoals we al vermeldde, is voor vrouwelijke ex-tbs-patiënten verslaving wel een risicofactor voor recidive na tbs, in tegenstelling tot voor mannelijke ex-tbs-patiënten.

Er zijn ook verschillen in gebruik en psychiatrische kenmerken. Delinquente vrouwen gebruiken relatief vaker drugs dan alcohol, vergeleken met mannen (Abracen e.a. 2000). Er is vaker sprake van internaliserend probleemgedrag, zoals automutilatie en suïcidepogingen, angsten en depressie (Goldstein e.a. 2003). Vrouwelijke misbruikers komen vaker uit een probleemgezin (Dowden & Brown 2002), en zijn vaker slachtoffer van (seksueel) geweld, ook op volwassen leeftijd (Goldstein e.a. 2003). Er lijkt, kortom, bij vrouwen die problemen hebben met middelenmisbruik en delicten plegen, sterker dan bij hun mannelijke tegenhangers, sprake van een complexe interactie van internaliserende en externaliserende problematiek.

Verklaringen voor de relatie tussen psychoactieve middelen en criminaliteit

Onderzoeken naar verklaringsmodellen hebben zich gericht op criminaliteit als gevolg van middelengebruik, waaronder onderzoeken naar de economische noodzaak van vermogenscriminaliteit en naar farmacologische effecten op geweldscriminaliteit. Daarnaast keek men naar persoonskenmerken als verklaring voor zowel het middelenmisbruik als de criminaliteit en naar de interactie tussen verschillende factoren.

Lobmann en Verthein (2009) stellen over vermogenscriminaliteit door druggebruikers dat er sprake kan zijn van economische noodzaak omdat drugs duur zijn (verwervingscriminaliteit), of van een criminele inslag die eerst tot criminaliteit en dan tot druggebruik leidt, of dat beide voortkomen uit achterliggende factoren. Voor alle drie van deze verklaringen is volgens de auteurs empirisch bewijs aanwezig. Mogelijk zijn er verschillende verklaringen nodig voor verschillende typen verslaafden (Kaye e.a. 1998). Het feit dat de criminele recidive van middelenmisbruikende delinquenten of criminele middelenmisbruikers afneemt door behandeling en dat dit gemedieerd lijkt te worden door afname van het gebruik (Lobmann & Verthein 2009), pleit echter voor een belangrijke rol van de theorie van de economische noodzaak bij verwervingscriminaliteit.

In de literatuur is er vooral veel aandacht voor de relatie tussen geweldscriminaliteit en gebruik van psychoactieve middelen. Hoaken en Stewart (2003) noemen vier verschillende oorzaken van de relatie tussen druggebruik en gewelddadig gedrag. Het kan gaan om het plegen van geweld om aan drugs – of de hulpbronnen voor het verkrij-

gen ervan – te komen. Zogenaamd systemisch geweld is een middel om met conflicten om te gaan die ontstaan bij de handel in drugs. Gewelddadig gedrag en druggebruik kunnen ook beide voortkomen uit een andere – psychologische – factor, bijvoorbeeld sensatiezoeken. En ten slotte kunnen sommige drugs de waarschijnlijkheid van gewelddadig gedrag doen toenemen door hun farmacologische effecten. Dit kunnen directe farmacologische effecten zijn, maar ook neurotoxische effecten door langdurig gebruik, of onthoudingseffecten.

Farmacologische effecten kunnen een rol spelen bij gewelddadig gedrag, maar dat betekent niet dat geweldsmisdrijven die onder invloed van een psychoactief middel worden gepleegd, altijd (mede) worden veroorzaakt door de psychofarmacologische eigenschappen van de stof. Het misdrijf zou ook gepleegd kunnen zijn als men niet onder invloed was geweest. Kuhns en Clodfelter (2009) constateerden in een review over drugs (alcohol blijft buiten beschouwing) en geweld dat er alleen voor cocaïne aanwijzingen bestaan dat de psychofarmacologische eigenschappen gewelddadig gedrag veroorzaken of versterken. Vanwege het ontbreken van methodologisch goede studies is volgens deze auteurs het directe farmacologische effect van andere drugs op agressie en geweld mogelijk, maar onvoldoende bewezen.

Voor cannabis bijvoorbeeld zijn de uitkomsten van studies onder mensen inconsistent. Mogelijk veroorzaken de onthoudingsverschijnselen van marihuana gebruik irritatie en woede. Het is echter de vraag of het hier om een klinisch significant effect gaat. Vandrey e.a. (2008) concludeerden in een laboratoriumstudie dat de onthoudingsverschijnselen van cannabis vergelijkbaar zijn met die van nicotine, waarbij de verschijnselen van woede en craving sterker waren bij nicotine. Onthouding van nicotine is echter nooit in verband gebracht met agressie.

Het meeste onderzoek naar psychofarmacologische effecten op agressie en geweld is verricht op het terrein van alcoholgebruik. Zoals we beschreven in het voorgaande, laat een variëteit aan studies een significante relatie tussen alcohol en geweld zien. Dat dit minstens deels te wijten is aan psychofarmacologische effecten, blijkt vooral uit laboratoriumonderzoek. Daarbij worden proefpersonen die alcohol hebben gebruikt, vergeleken met proefpersonen die geen alcohol hebben gekregen of die nuchter zijn, maar denken dat zij alcohol hebben gehad.

Meta-analyses (Pedersen e.a. 2002) maken aannemelijk dat alcoholconsumptie frequentie en mate van agressief gedrag verhoogt, waarbij het effect sterker is naarmate de dosis hoger is. Een mogelijk direct effect van het onder invloed zijn komt ook naar voren in verschillende surveys waarbij men corrigeerde voor achterliggende factoren, met name persoonskenmerken en psychosociale variabe-

len. Fergusson e.a. (1996) bijvoorbeeld constateren op basis van data uit de grootschalige *Christchurch Health and Development Study* een sterke relatie tussen alcoholmisbruik en gewelds- en vermogensmisdriven. Na correctie voor risicofactoren, zoals gezinsachtergrond, kenmerken van het gezin en de ouders, individuele kenmerken en relaties met leeftijdgenoten, was er geen relatie meer met vermogensmisdriven, maar nog wel met gewelddadig gedrag (oddsratio 3,2). Er is dus waarschijnlijk een directe oorzaak-gevolgassociatie, aldus Fergusson e.a. Later in dit project werd deze conclusie op basis van longitudinale data bevestigd (Fergusson & Horwood 2000). Leonard (2005) concludeert na een overzicht van de onderzoeksresultaten op dit terrein: *'Mijn eigen visie is dat we het punt bereikt hebben dat we moeten concluderen dat zwaar drinken een bijdragende oorzaak van geweld is'* (p. 423).

Met grote surveys heeft men proberen uit te zoeken of criminaliteit voorafgaat aan problematisch gebruik van middelen of dat deze relatie andersom ligt. Het gaat hier echter waarschijnlijk eerder om een interactie tussen verschillende factoren dan om een simpele volgorde. Problematisch gebruik van middelen en criminaliteit lijken grotendeels gemeenschappelijke psychologische, psychosociale, genetische en neurobiologische achtergrondfactoren te hebben (Cuellar e.a. 2004; McMurran 2001).

Een van de weinige kwalitatieve studies is die van Allen (2005). Volgens deze auteur begint de carrière van criminele druggebruikers in de periode vóór het druggebruik met kleine criminaliteit onder invloed van antisociale leeftijdgenoten. Ruimere financiële mogelijkheden leiden van experimenteel tot ernstiger druggebruik, waarna een deel van de gebruikers vervalst tot ernstiger vermogensdelicten. Hier is sprake van een 'vermenigvuldigend' effect. Bij deze interactie speelt volgens Pedersen en Skardhamar (2010) ook een rol dat veroordelingen voor drugdelicten jongeren in het justitiële circuit terecht doen komen.

NADERE VERKLARINGEN VOOR GEWELDDADIG GEDRAG ONDER INVLOED VAN ALCOHOL

Eén van de farmacologische effecten van alcohol die gewelddadig gedrag kunnen verklaren, is de interferentie met verschillende aspecten van het cognitief functioneren. Hierbij moet men vooral denken aan het executief functioneren, dat bemiddeld wordt door de prefrontale cortex, zoals aandacht, plannen, inhibitie, abstract redeneren en werkgeheugen. Door de verslechtering van het cognitief functioneren is er onder invloed van alcohol selectief aandacht voor bepaalde aspecten van een situatie ('alcoholbijzendheid'), kiest men in sociale situaties die de mogelijkheid van agressie in zich dragen minder geschikte gedragsopties, kan men in gang gezet gedrag moeilijk afremmen en eigen gedrag niet goed beoordelen op zijn

effecten (Felson & Staff 2010). Bij seksuele delicten bijvoorbeeld betekent dit dat een persoon onder invloed van alcohol moeite heeft om minder op de voorgrond staande, inhiberende signalen waar te nemen, zoals het verzet en de afwezigheid van seksuele intenties bij het slachtoffer (Testa 2002).

Al zijn er verklaringen voor hoe alcoholgebruik tot gewelddadig gedrag leidt, dit betekent niet dat alle individuen die gedronken hebben gewelddadig zijn of dat geweld onder invloed altijd in alle situaties voorkomt. Met andere woorden: er is een grote inter- en intra-individuele variabiliteit. Een aantal persoonskenmerken en psychosociale variabelen medieert hierin. Belangrijke persoonskenmerken zijn: vijandigheid, de neiging tot risicovol en sensatiezoekend gedrag en een antisociale persoonlijkheidsstoornis, dan wel antisociale kenmerken in het algemeen (Moeller & Dougherty 2001), en verminderd executief functioneren, met name het vermogen om emotionele responsen en gedragsresponsen te reguleren (Giancola e.a. 2011).

Een tweede verklarende factor is het effect van opvattingen over geweld, seksualiteit en alcohol. Naast misperceptie van seksuele intenties van het slachtoffer, hebben verwachtingen omtrent het stimulerend effect van alcohol op seksualiteit invloed bij seksueel geweld (Testa 2002).

Op het gebied van niet-seksueel geweld lieten Levinson e.a. (2011) met twee grootschalige laboratoriumexperimenten zien dat permissieve opvattingen over geweld leidden tot meer agressieve responsen na alcoholgebruik. Specifiek speelt de verwachting dat alcohol agressief maakt een rol. Quigley e.a. (2002) vonden bij studenten rond de 18 jaar dat de overtuiging dat alcoholgebruik leidt tot agressie gerelateerd was aan gewelddadig gedrag onder invloed. Er werd zelfs al in een experiment met 11-14-jarigen, die nog geen ervaring hadden met alcoholgebruik, een invloed gevonden van de verwachting dat alcohol agressie verhoogt (Brown e.a. 2010). Er is volgens de auteurs sprake van een 'socioculturele transmissie van scripts'.

Er kan sprake zijn van een vermenigvuldigend effect van farmacologische effecten en verwachtingen. De verwachting dat alcoholgebruik gewelddadig gedrag veroorzaakt, kan een causale factor zijn in situaties waarin men door 'alcoholbijzendheid' vooral dié signalen in de omgeving ziet die een agressieve reactie bevorderen (Quigley & Leonard 2006). Peralta e.a. (2010) wijzen daarnaast op de relatie tussen mannelijkheid en alcohol. Het ontbreken van tekenen van mannelijkheid, zoals bij werkloosheid, werkt gewelddadig gedrag van mannen onder invloed van alcohol in de hand.

Naast farmacologische effecten en verwachtingen spelen, op de derde plaats, context, socioculturele factoren en sociale omgeving een rol bij het stimuleren van geweldda-

dig gedrag onder invloed. In een omgeving die permissief is ten opzichte van geweld en in situaties waarin gemakkelijk geweld optreedt, zoals vaak in het uitgaansleven, zijn mensen eerder gewelddadig na alcoholgebruik (Graham e.a. 2000). Dit geldt ook als er sprake is van een machossubcultuur.

DISCUSSIE

Er is een grote hoeveelheid literatuur over het onderwerp psychoactieve middelen en criminaliteit. Wij hebben niet de pretentie dat dit artikel alle onderzoek op dit gebied kan omvatten. Niettemin komt uit dit overzicht duidelijk naar voren dat er, zowel voor mannen als voor vrouwen, significante relaties bestaan tussen enerzijds misbruik van middelen en anderzijds criminaliteit. De misdrijven betreffen echter vooral vermogenscriminaliteit en er is geen relatie tussen niet-problematisch middelengebruik en criminaliteit. Of criminaliteit, en met name geweldscriminaliteit, bij middelennisbruikers optreedt, wordt onder meer bepaald door de mate waarin het misbruik problematisch is, en door psychologische kenmerken, de mate van agressie en conflicten in de sociale situaties en milieus waarin de middelen worden gebruikt, verwachtingen omtrent het effect van middelen, en culturele scripts.

De relaties zijn complex. Conclusies trekken uit onderzoek wordt alleen al bemoeilijkt doordat het gebruik van alcohol en drugs door verschillende demografische groepen

nogal uiteenloopt van land tot land en doordat het beleid en de mate van criminalisering betreffende druggebruik grote verschillen laat zien.

Voorts is er nog weinig sprake van theorievorming. Er zijn veel studies over correlatieve verbanden, maar er is nog weinig bekend over de processen en mechanismen die werkzaam zijn in de relaties tussen middelengebruik, criminaliteit en criminele recidive. Voor gewelddadig gedrag laat het onderzoek bijvoorbeeld zien dat alcohol het sterkst van alle middelen hiermee geassocieerd is en dat de psychofarmacologische werking van alcohol vijandig en agressief gedrag bevordert. Niettemin is de relatie van problematisch alcoholgebruik met geweldsrecidive vrij zwak (effect-size van 0,10) en lijkt druggebruik een wat sterkere voorspeller te zijn (0,14). Verklaringen hiervoor ontbreken.

Onderzoek ontbreekt ook op terreinen zoals de effecten van victimisatie, onthouding van middelengebruik, en (neuropsychologische) schade door langdurig middelengebruik op het optreden van criminaliteit.

Ten slotte dient er meer aandacht te zijn voor de vraag welke specifieke risicofactoren voor recidive gelden voor de groep die zowel middelen misbruikt als delicten pleegt, in vergelijking met criminelen die niet of niet problematisch gebruiken. Hier ligt een taak voor de verslavingszorg en de forensische psychiatrie.

LITERATUUR

- Abracen J, Looman J, Anderson D. Alcohol and drug abuse in sexual and nonsexual violent offenders. *Sex Abuse* 2000; 12: 263-74.
- Allen C. The Links between heroin crack cocaine and crime. *Where does street crime fit in?* 2005; 50: 455-73.
- Anderson KG, Ramo C, Brown SA. Alcohol and drug involvement after adolescent treatment and functioning during emerging adulthood. *Drug Alcohol Depend* 2010; 107: 171-81.
- Bennett T, Holloway K, Farrington D. The statistical association between drug misuse and crime: A meta-analysis. *Aggression Violent Behav* 2008; 13: 107-18.
- Brand EFJM, Lucker TP, van den Hurk AA. Verslaving als risicofactor in de forensische psychiatrie. *Tijdschr Psychiatr* 2009; 51: 813-20.
- Brown SL, Coyne SM, Barlow A, Qualter P. Alcohol-related image priming and aggression in adolescents aged 11-14. *Addictive Behav* 2010; 35: 791-4.
- Bulten E, Nijman H. Veel psychiatrische stoornissen onder gedetineerden op reguliere afdelingen van penitentiaire inrichtingen. *Ned Tijdschr Geneeskd* 2009; 153: 1-6.
- Bye EK. Alcohol and violence: use of possible confounders in a time-series analysis. *Addiction* 2007; 102: 369-76.
- Chermack ST, Grogan-Kaylor A, Perron BE, Murray RL, De Chavez P, Walton MA. Violence among men and women in substance use disorder treatment: A multi-level event-based analysis. *Drug Alcohol Depend* 2010; 112: 194-200.
- Cohen P, Chen H, Crawford TN, Brook JS, Gordon K. Personality disorders in early adolescence and the development of later substance use disorders in the general population. *Drug Alcohol Depend* 2007; 88: 71-84.
- Cuellar AE, Markovitz S, Libby AM. Mental health and substance abuse treatment and juvenile crime. *J Mental Health Policy Economics* 2004; 7: 59-68.
- Darke S, Torok M, Kaye S, Ross J, Mcketin R. Comparative rates of violent crime among regular methamphetamine and opioid users: offending and victimization. *Addiction* 2010; 105: 916-9.
- Dowden C, Brown SL. The role of substance abuse factors in predicting recidivism: A meta-analysis. *Psychol Crime Law* 2002; 8: 243-64.

- Fagan J, Weis JG, Cheng YT. Delinquency and substance abuse among inner city students. *J Drug Issues* 1990; 20: 351-402.
- Felson R, Staff J. The effects of alcohol intoxication on violent versus other offending. *Crim Just Behav* 2010; 37: 1343-60.
- Fergusson DM, Horwood LJ. Alcohol abuse and crime: a fixed-effects regression analysis. *Addiction* 2000; 95: 1525-36.
- Fergusson DM, Lynskey MY, Horwood LJ. Alcohol misuse and juvenile offending in adolescence. *Addiction* 1996; 91: 483-94.
- Fazel S, Bains P, Doll, H. Substance use and dependence in prisoners: A systematic review. *Addiction* 2006; 101: 181-91.
- Giancola PR, Godlaski AJ, Roth RM. Identifying component-processes of executive functioning that serve as risk factors for the alcohol-aggression relation. *Psychol Addictive Behav* 2011; 29: 201-11.
- Goethals K, Buitelaar J, van Marle H. The role of substance abuse in psychotic versus personality disordered offenders detained under the Dutch Entrustment Act (TBS): an exploratory study. *Int J Ment Health Addiction* 2008; 6: 389-401.
- Goldstein NE, Arnold DH, Weil J, Mesiarik CM, Peuschold D, Grisso T, e.a. Comorbid symptom patterns in female juvenile offenders. *Int J Law Psychiatry* 2003; 26: 565-82.
- Graham K, West P, Wells S. Evaluating theories of alcohol-related aggression using observations of young adults in bars. *Addiction* 2000; 95: 847-63.
- Hildebrand M, Hesper BL, Spreen M, Nijman HLI. De waarde van gestructureerde risicotaxatie en van de diagnose psychopathie. Utrecht: Expertisecentrum Forensische Psychiatrie; 2005.
- Hildebrand M, Schönberger HJM, Spreen M. Onttrekkingen en recidives tijdens verlof gedurende de tbs-behandeling nader bekeken. Utrecht: Expertisecentrum Forensische Psychiatrie; 2007.
- Hoaken PNS, Stewart SH. Drugs of abuse and the elicitation of human aggressive behavior. *Addictive Behav* 2003; 28: 1533-54.
- Kay S, Darke S, Finlay-Jones R. The onset of heroin use and criminal behavior. *Drug Alc Depend* 1998; 53: 79-86.
- Kraanen FL, Emmelkamp PMG. Substance misuse and substance use disorders in sex offenders: A review. *Clin Psychol Rev* 2011; 31: 478-89.
- Kuhns JB, Clodfelter TA. Illicit drug-related psychopharmacological violence: The current understanding within a causal context. *Aggression Violent Behav* 2009; 14: 69-78.
- Lammers S, de Haan H, Soe-Agnie S, Bakkum G, Pomp E, Nijman H. De RIVJU: een conceptinstrument voor de risicotaxatie van verslaafde justitiabelen. Nijmegen: Radboud Universiteit Academisch Centrum voor Sociale Wetenschappen; 2012.
- Leonard KE. Alcohol and intimate partner violence: when can we say that heavy drinking is a contributing cause of violence? *Addiction* 2005; 100: 422-5.
- Levinson CA, Giancola PR, Parrott DJ. Beliefs about aggression moderate alcohol's effects on aggression. *Exp Clin Psychopharmacol* 2011; 19: 64-74.
- Livingston MA. Longitudinal analysis of alcohol outlet density and domestic violence. *Addiction* 2011; 106: 919-25.
- Lobmann R, Verthein U. Explaining the effectiveness of heroin-assisted treatment on crime reductions. *Law Human Behav* 2009; 33: 83-95.
- McClelland GM, Elkington KS, Teplin LA, Abram KM. Multiple substance use disorders in juvenile detainees. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry* 2004; 43: 1215-24.
- McMurran M. Offenders with drink and drug problems. In: Hollin CR, red. *Offender assessment and treatment*. Chichester: Wiley; 2001.
- Moeller FG, Dougherty DM. Antisocial personality disorder alcohol and aggression. *Alcohol Res Health* 2001; 25: 5-11.
- Murdoch D, Pihl RO, Ross D. Alcohol and crimes of violence: Present issues. *Int J Addictions* 1990; 25: 1065-81.
- Murphy CM, O'Farrell TJ. Marital violence among alcoholics. *Curr Directions Psychol Science* 1996; 5: 183-6.
- Oliemeulen I, Vuijk P, Rovers B, van den Eijnden R. *Problematische alcoholgebruikers druggebruikers en gokkers in het gevangeniswezen*. Rotterdam: IVO, WODC; 2007.
- Pedersen W, Skardhamar T. Cannabis and crime: Findings from a longitudinal study. *Addiction* 2010; 105: 109-18.
- Pedersen WC, Aviles FE, Ito TA, Miller N, Pollock VE. Psychological experimentation on alcohol-induced human aggression. *Aggression Violent Behav* 2002; 7: 293-312.
- Peralta R, Tuttle LA, Steele JL. At the intersection of interpersonal violence masculinity and alcohol use: The experiences of heterosexual male perpetrators of intimate partner violence. *Violence Against Women* 2010; 16: 387-409.
- Quigley BM, Leonard KE. Alcohol expectancies and intoxicated aggression. *Aggression Violent Behav* 2006; 11: 84-96.
- Quigley BM, Corbett AB, Tedeschi JT. Desired image of power alcohol expectancies and alcohol-related aggression. *Psychol Addictive Behav* 2002; 16: 318-24.
- Rowan-Szal GA, Chatham LR, Simpson DD. Importance of identifying cocaine and alcohol dependent methadone clients. *Am J Addictions* 2000; 9: 38-50.
- Schaap G, Lammers S, De Vogel V. Risk assessment in female forensic psychiatric patients: A quasi-prospective study into the validity of the HCR-20 and PCL-R. *J Forensic Psychiatry Psychol* 2009; 20: 354-65.
- Schönberger HJM, Hildebrand M, Spreen M, Bloem O. De waarde van gestructureerde risicotaxatie en van de diagnose psychopathie bij seksuele delinquenten. Utrecht: Expertisecentrum Forensische Psychiatrie; 2008.
- Scott CK, Foss MA, Lurigio AJ, Dennis ML. Pathways to recovery after substance abuse treatment: Leaving a life of crime behind. *Evaluation Program Planning* 2003; 26: 403-12.
- Swanson JW, Holzer CE, Ganju VK, Jono RT. Violence and psychiatric disorder in the community: evidence from the epidemiologic catchment area surveys. *Hosp Community Psychiatry* 1990; 41: 761-70.

- Tardiff K, Marzuk PM, Lowell K, Portera L, Leon AC. A study of drug abuse and other causes of homicide in New York. *J Crim Just* 2002; 30: 317-25.
- Testa M. The impact of men's alcohol consumption on perpetration of sexual aggression. *Clin Psychol Rev* 2002; 22: 1239-63.
- Vandrey RG, Budney AJ, Hughes JR, Liguori A. A within-subject comparison of withdrawal symptoms during abstinence from cannabis tobacco and both substances. *Drug Alcohol Depend* 2008; 92: 48-54.
- Wartna BJS, Nachtegaal MH. De tbs-populatie: achtergronden en recidive. In: Groen H, Drost M, Nijman H, red. *Handboek forensische geestelijke gezondheidszorg*. Utrecht: De Tijdstroom; 2011.
- Wells S, Graham K. Aggression involving alcohol: relationship to drinking patterns and social context. *Addiction* 2003; 98: 33-42.
- Wilkinson C, Sweetsur P. The association between spending on methamphetamine/amphetamine and cannabis for personal use and earnings from acquisitive crime among police detainees in New Zealand. *Addiction* 2011; 106: 789-97.
- Wong T, Blom M, van der Laan A. De inhaalslag van vrouwen? Omvang aard en trends in criminaliteit onder meisjes en vrouwen. In: Slotboom A, Hoeve M, Ezinga M, van der Helm P, red. *Criminele meisjes en vrouwen: achtergronden en aanpak*. Den Haag: Boom Lemma; 2012.

SUMMARY

Substance use and criminality: a review

S.M.M. LAMMERS, S.E. SOE-AGNIE, H.A. DE HAAN, G.A.M. BAKKUM, E.R. POMP, H.J.M. NIJMAN

- BACKGROUND** Substance use regularly co-occurs with many types of criminality, including violent behaviour.
- AIM** To review the relationships between substance abuse and criminality, which can involve violent behaviour.
- METHOD** We searched the literature for meta-analyses, reviews and empirical articles about relationships between the problematic use of and addiction to psychoactive substances on the one hand and antisocial and aggressive behaviour and recidivism on the other hand.
- RESULTS** In the case of both men and women there are significant relationships between substance abuse and criminal behavior. The majority of substance users, however, are not criminals and most of the offences they commit can be termed 'acquisitive offences'. The relationship between alcohol and violence is stronger than the relationship between substance abuse and violence. Furthermore, it is only in cocaine users that we find indications that psychopharmacological effects stimulate violent behaviour. A number of factors, particularly interactions, determine whether substance abusers are criminal and are violent. Violent behaviour can result from interactions between the severity of illness caused by substance abuse, individual psychological, social and neurobiological characteristics, situational factors and expectancies regarding the psychopharmacological effects of a particular substance.
- CONCLUSION** Substance abuse, particularly the combination of alcohol and drugs, is a predictor of criminality and criminal recidivism.

TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 56(2014)1, 22-39

KEY WORDS addicted offenders, alcohol, criminality, drugs, recidivism